

Catharine Charlotte Juliane Møller født von Blöete, og det skulle åbenbart nødtigt glemmes. Det passer godt sammen med Ole Degns iagttagelser, at hun var gift med en lærer.

Når disse forbehold er taget, lader det sig trods alt udlæse af skemaet, at kvindernes betegnelse efter manden aftager og forsvinder i kirkebogen i 1820erne for ikke igen at dukke op (jvf. indledningen om den mundtlige tradition, ganske vist fra en anden landsdel). Sideløbende hermed kan brugen af -datter iagtages at kulminere i 1830erne for derefter at forsvinde til fordel for brugen af eget slægtsnavn (-sen eller egentligt slægtsnavn) således som foreskrevet i dåbsforordningen 1828. Interessant er tilløbet til anvendelse af mandens slægtsnavn i 1820erne, men tilsyneladende slog det ikke an dengang.

Billedet synes efter ovenstående at være mere vekslende og kompliceret, end Ole Degn angiver, ligesom det synes at være langt vanskeligere at tolke materialet med sikkerhed, end man først skulle formode, når man sidder med de lange lister med navne i kirkebøgerne. Det er imidlertid meget prisværdigt, at spørgsmålet om kvinders navnebrug, og brugen af navne om kvinder, tages frem, da det er store og spændende emner, der fortjener en dybtgående behandling. Det var måske også derfor en god ide, at historikerne allierede sig med sprogfolk, således at spørgsmålene også kunne blive behandlet på en for navneforskerne tilfredsstillende måde. Det ville således i den fremtidige diskussion være gavnligt at skelne mellem slægtsnavn og tilnavn, jvf. Eva Villarsen Meldgaards artikel »De danske slægtsnavnes historie i nyere tid«, ⁵ en artikel som iøvrigt i betragtning af, at den er skrevet af en kvinde, i forbløffende høj grad handler om mænds navne.

Esben Graugaard: Industrihistorie anskuet fra en vestlig udkant

Stadig flere faguddannede historikere er så privilegerede at kunne leve af lokalhistorie på forskellige niveauer som ansatte på lokale museer og arkiver. At netop dette arbejdsområde stiller specielle krav til udøveren især i retning af begrænsning af forskningens frihed turde være velkendt. Med dette indlæg er det formålet at fremlægge nogle overvejelser i den sammenhæng, da de åbenbare problemer for lokalhistorikeren såvel af bevidsthedsmæssig som metodisk art ikke nyder lige stor forståelse blandt historikere i forskellige sammenhænge. Den konkrete anledning er to anmeldelser af min bog »R. Færchs tobaksfabrik 1869–1961 Holstebro« som Holstebro Museum publicerede i 1984. Nævnte anmeldelser af henholdsvis Peter Bøegh Nielsen (herefter Nielsen) i »Fortid og Nutid« 1985 hæfte 3 og af Keld Dalsgaard Larsen (herefter Larsen) i »Arbejderhistorie« nr. 25, opnår gennem så indbyrdes modsigende anskuelser og problematiseringer at få forfatteren til at føle sig som faldet blandt ulve. Specifikke eksempler skal angives for at sætte nedenfor følgende generelle betragtninger i relief.

Om fabrikkens arbejdere som kilde konstateres på den ene side, at bogen »– i stor udstrækning er baseret på de mundtlige beretninger og overleveringer, som museet har indsamlet blandt tidligere eller nuværende arbejdere ved tobaksfabrikken« (Nielsen), hvorimod Larsen klandrer mig en kildemæssig skævhed i forhold til arbejdernes historie der »– burde have bevirket en opprioritering af opsporingen af materiale herom og ved at inddrage de gamle tobaksarbejderes egne beretninger om deres historie hos R. Færch«. På den ene side konkluderes at »Bogen er altså ikke hele fabrikkens historie –« (Larsen) (for god ordens skyld bør nævnes at det naturligvis er arbejdernes historie som er svigtet), og

---

5. *Studia Anthroponymica Scandinavica* 2. årg. 1984 (Uppsala) s. 39–53.

dog mener Nielsen at »Bogen skal således roses for at have placeret arbejderne relativt centralt i beretningen«. Og hvor Larsen finder at de indledende kapitler »— kun har ringe værdi for bogens emne: fabrikken i Holstebro«, så finder Nielsen at samme kapitler giver »— udmærkede og interessante bidrag til belysning af industriel spionage — samt af en relativ overset økotype, nemlig fjordfiskernes levevilkår og arbejdsforhold i første halvdel af sidste århundrede«. Og endelig bogens tendens, hvorom den ene anmelder (Larsen) skriver at »Hele vejen igennem beskrives fabrikantfamilien nøje og med så mange superlativer, at det virker påfaldende« (denne sidste meget grove insinuation uden så meget som eet eneste kildebelæg). På trods af denne lakajholdning fra forfatterens side kan Nielsen derimod komme til den konklusion at »— Graugaard skal roses, idet han ikke — som jubilæumsskrifter ofte gør — forsøger at harmonisere de lokale arbejdsforhold, men derimod gengiver de reelle og konkrete interessemodsetninger imellem arbejdere og arbejdsgivere«. Kan man andet end føle sig som Jeppe der vågner op i baronens seng ovenpå så modstridende vurderinger af samme produkt! Hvad er virkelighed, og er det paradoks som opstår ved sammenligningen udtryk for andet end forskellige vurderinger og livsholdninger, der må præge historikere lige så vel som andet godtfolk?

Fælles for de to anmeldelser er i hvert fald en fordring til forfatteren om at leve op til krav og metoder som er hensigtsmæssige og ønskværdige i deres miljø. Groft sagt er det åbenbart påfaldende for anmelderen i »Arbejderhistorie« hvis arbejdsgivere ikke beskrives som »dumme svin«, hvis livsopgave er den ene at udnytte de undertrykte arbejdere; på den anden side fordrer den universitetsansatte med økonomisk historie som speciale at der i langt højere grad end det er tilfældet havde været anvendt numeriske og statistiske data i fremstillingen. Og dermed er vi fremme ved de generelle og essentielle betragtninger bag dette indlæg. Følgende spørgsmål er i den sammenhæng centrale: hvor har lokalhistorikeren parkeret sin forskningsmæssige frihed? Hvem skal have glæde af det arbejde vi ud-

fører? Og endelig, er der metodisk sammenhæng i vore arbejdsprocesser?

At den holdningsmæssige frihed for lokalhistorikeren er langt mindre end for ansatte i store centrale institutioner er indiskutabelt. Vi er afhængige af velvilje fra kommunen vi arbejder i, den lokale avis som skal omtale vore »bedrifter« og af økonomisk stærke lokale kræfter som f.eks. banker, der ofte bidrager til publiceringen af lokalhistoriske arbejder. Det kontroversielle standpunkt er ikke altid velset i det nære samfund, hvis det historisk er for tæt på samtiden. Konsekvensen kan blive selvcensur, men ikke nødvendigvis. En form for balance hvilende på sindets åbenhed, interesse i at beskrive forholdene »wie sie eigentlich gewesen« og en sans for det mangfoldige i et lokalsamfund hjælper godt på vej over den bom som kan ligge og spærre friheden ude. I bogen om Færchs tobaksfabrik er der således såvel skildringer af fagforeningerne og deres nødvendige arbejde i kamp for bedre arbejds- og livsvilkår for arbejderne på fabrikken som beretninger om fabrikanterne og det dygtige arbejde de vitterligt udførte. Det kan ikke nytte at man ud fra en teoretisk og måske vel dogmatisk livsholdning tager parti mod een af disse grupper, som fungerede i sam- og modspil. Typisk er da også sympati og respekt blandt tidligere arbejdere for fabrikanterne. En rest af det patriarkalske samfundsmønster ja, men en sådan bevidsthed hos arbejderne er vel ikke udtryk for hverken naivitet eller manglende selvrespekt? De besidder en faglig stolthed og er oftest i besiddelse af en erkendelse af de sammenhænge de selv har fungeret i med de modsætningsforhold det indebærer. For lokalhistorikeren rækker friheden derfor ikke ud over disse forhold; går man videre risikerer resultatet at blive belærende og selvtilstrækkeligt. En sådan erkendelse medfører nødvendigvis ikke arbejder uden tilstrækkelige analyser eller sammenhængsforståelse.

Spørgsmålet om frihed for lokalhistorikeren er naturligvis knyttet nøje til hvem man skriver for og i bredere forstand om man tilstræber at bredere grupper skal have glæde af at læse produktet. I gamle dage sagde man i Holstebro at tobaksfabrikken var »byens fa-

brik«, en helhedsopfattelse som naturligvis rummer indbyggede modsætninger. Disse modsætninger er søgt sammensat i bogen om fabrikkens historie hvilket da også fremgår af hvem der har ydet økonomisk støtte til projektet: fagforeninger, banker, tobaksindustrien, kommunen og Færch-familien for at nævne de vigtigste. En sådan mangfoldighed er problematisk og stiller krav om at hæve sig op over det dogmatiske standpunkt og et snævert udgangspunkt som henholdsvis »Arbejderhistorie« og et historisk institut ved en højere læreanstalt, hvor friheden til at dyrke de optimale krav er til stede. Risikoen for faglig skizofreni er mere påtrængende her i provinsen, og det ligger som nævnt i den nuancerede målgruppe for vort arbejde. Således har jeg på een og samme tid skrevet på jubilæumsskrifter for en foderstofforening, en bank og en fagforening; indtrykket er at alle parter har været tilfredse med arbejdet og det engagement der ligger i det. Så vidt kan holdningsløshed altså komme, vil man derpå hævde fra de sikre bastioner rundt omkring. Ikke nødvendigvis, de tre nævnte bestillingsarbejder bygger således hver især på en fælles idé om frihed og solidaritet fra begyndelsen, om end udgangspunkterne har været vidt forskellige. Ved indlevelse i udgangspunktets idealisme kan skildringen i alle tilfælde blive engageret og saglig på een og samme tid; fordringen til lokalhistorikeren er tolerance og vilje til ikke at betragte sin egen navle som universets midtpunkt.

Metodiske konsekvenser får dette arbejde og dets vidt forskellige krav under alle omstændigheder; dog uden at det nødvendigvis medfører en mindre grad af lødighed ud fra videnskabelige krav. Det kildesøgende og kildekritiske arbejde er til en vis grad ikke anderledes end på andre institutioner, men indeholder bredere aspekter i form af hensyntagen til mundtlige kilder og den del af fortidens virkelighed som stadig eksisterer i form

af genstande på landets museer. Derfor kan skildringen af »byens fabrik« ikke tage udgangspunkt hverken i en snæver økonomisk-statistisk tilgangsvinkel eller en materialistisk metode, som begge udelukker væsentlige bevidsthedsmæssige aspekter i en sådan undersøgelse. Opgaven bliver sværere at løse og ulig lettere at kritisere med udgangspunkt i en fasttømret historieopfattelse, der betraget fra en vestlig udkant af riget er fortvivlende (og herlig umulig?) at fastholde. Her er ikke rum for fetichisme af hverken den ene eller anden slags, et forhold som i det lokalhistoriske arbejde bundet i den nærhed historikeren får til de mennesker og det samfund hvis udvikling skal undersøges og beskrives. I højere grad end andetsteds får lokalhistorikeren chancen for at føle sig som en del af den helhed, der arbejdes med. At dette forhold i metodisk henseende må føre i idealistisk retning, da det er svært at forholde sig nøgternt analyserende eller strengt enøjet til lokale forhold, kan vel ikke udelukkende anses for noget negativt. Chancen for faglig og menneskelig udvikling ligger i udfordringen; så det er vel ikke så ringe endda.

Poul E. Porskær Poulsen:
Et svar til Inge Bundsgaard og
Sidsel Eriksen¹

Først tak for kommentaren. Det er rart at få respons, specielt når den er kvalificeret. Inge Bundsgaard og Sidsel Eriksens (IB & SE) egne undersøgelser specielt i forbindelse med logevæsenet er grundige og interessante, og er med til at nuancere det billede af afholdsbevægelsen, som jeg fremstillede i min artikel. Afholdssagen er en stor og kompliceret størrelse at arbejde med, bl.a. fordi der har eksisteret så mange forskellige organiseringer,

1. Poul E. Porskær Poulsen: Afholdsbevægelsen som disciplineringsagent. En skitse til belysning af afholdsbevægelsens ideologi på lokalt plan i Silkeborg og i bevægelsens propaganda. Fortid og Nutid bd. XXXII, 1985 s. 163 ff. og Inge Bundsgaard og Sidsel Eriksen: Hvem disciplinerer hvem? Fortid og Nutid, XXXIII 1986 s. 55